

*Фізічне
отримано 23.06.2024
Толова разової
літрової вченої ради ДФ 26.133.135
з. фінал. н., проф. В. П. Ващенко.
Вікторія*

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.135
у Київському столичному
університеті імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору,
професору кафедри медіапродюсування та
видавничої справи,
заступнику декана Факультету журналістики з
наукової роботи та міжнародної діяльності
Вікторії ІВАЩЕНКО

Відгук

офіційного опонента Фіялки Світлани Борисівни, доктора наук із соціальних комунікацій, доцента кафедри видавничої справи та редагування Навчально-наукового видавничо-поліграфічного інституту Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» про дисертацію Ірини Андріївни Широкової «Система регулювання видавничої галузі України: сучасні тенденції», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 061 Журналістика.

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Актуальність дисертації Ірини Широкової визначається глибокими трансформаціями, які відбуваються у видавничій галузі України в умовах цифрової трансформації та технологічних змін, а також геополітичних і безпекових викликів. Російсько-українська війна суттєво посилила значення книги як інструменту культурного опору, деколонізації та захисту національного інформаційного простору. Водночас видавнича галузь зіткнулася з проблемами, пов'язаними з порушенням виробничих і логістичних процесів, скороченням фінансових ресурсів, зміною читацьких практик та необхідністю швидкого реагування на нові суспільні запити. За таких умов особливого значення набуває питання ефективності державної політики у сфері книговидання, результативності програм підтримки галузі та здатності профільних інституцій забезпечувати її сталий розвиток.

Водночас значною мірою трансформується сама модель функціонування видавничої сфери. Поряд із традиційними механізмами державного впливу дедалі помітнішу роль відіграють професійні асоціації, громадські організації, міжнародні благодійні фонди та інші суб'єкти, які беруть участь у формуванні галузевої політики, підтримці читання, реалізації культурних проектів і просуванні української книги за кордоном. Це актуалізує потребу у вивченні нових форматів взаємодії державних і громадських інституцій, а також пошуку

геополітичних трансформацій, а також ефективніше використовувати інструменти державної та громадської підтримки. Теоретичні узагальнення дослідження можуть бути впроваджені у викладання фахових дисциплін.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та дотримання принципів наукової доброчесності.

За змістом дисертація здобувачки ступеня доктора філософії Широкової Ірини Андріївни повністю відповідає Стандарту вищої освіти зі спеціальності Журналістика та напрямкам досліджень відповідно до освітньої програми «Соціальні комунікації, журналістика». Розглянувши звіт подібності за результатами перевірки дисертаційної роботи на текстові збіги, можна зробити висновок, що дисертаційна робота ступеня доктора філософії Широкової Ірини Андріївни є результатом самостійних досліджень здобувачки й не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату. Використані ідеї, результати й тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело. Подана до захисту дисертаційна робота написана літературною українською мовою з дотриманням норм наукового стилю. Дисертацію оформлено згідно з вимогами наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Повнота викладення в наукових публікаціях.

Основні положення дисертації викладено в трьох статтях: дві з них опубліковано в наукових фахових виданнях України (одноосібні); одну – у періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі даних Web of Science Core Collection (у співавторстві). Ще дві наукові праці – це розділ у колективній монографії та публікація в закордонному періодичному виданні (обидві у співавторстві з науковим керівником). Також оприлюднено чотири тези за результатами виступів на міжнародних та всеукраїнських конференціях. В опублікованих працях здобувачки описано основні наукові здобутки, які висвітлено в трьох розділах дисертації. В усіх публікаціях авторка дотримується принципів академічної доброчесності. Отже, можна констатувати достатній рівень оприлюднення основних положень, які винесено на захист, та їх апробацію.

Відповідність анотації та основного тексту дисертації.

Анотація дисертації повністю відповідає основному тексту роботи. Вона чітко відображає мету дослідження, сформульовані завдання, застосовану методологію, основні результати та висновки, надаючи стислий, але водночас змістовний огляд виконаного дослідження. Зміст анотації корелює зі структурою та логікою викладу дисертації, послідовно відображаючи ключові положення та наукові досягнення авторки.

Дискусійні положення та рекомендації.

Визнаючи вагомість і цінність проведеного дослідження, мусимо висловити зауваження, що мають рекомендаційний характер.

1. У вступі (с. 18–19) наведено великий перелік дослідників, чиї прізвища вказані для окреслення джерельної бази, проте в основному тексті (розділи 1–3) та у фінальному списку використаних джерел не на всіх із зазначених авторів є посилання (І. Андрусак, К. Індутна, А. Колодій, З. Партико та ін.).

2. Незважаючи на те, що штучний інтелект включено до переліку ключових слів, а в анотації зазначено, що «масове використання технологій штучного інтелекту істотно змінили умови функціонування книговидання» (с. 2), у самому дослідженні цей аспект висвітлено фрагментарно. Основні згадки про ШІ зосереджені в оглядовому підрозділі 1.1, натомість, наприклад, авторське опитування не охоплює аспектів практичного впровадження ШІ. Брак розгорнутого аналізу сучасних регуляторних нормативних документів (зокрема, європейського AI Act) та детального висвітлення трансформації видавничих бізнес-процесів під впливом ШІ дещо послаблює заявлену роль цього поняття як одного з ключових у дисертації.

3. Варто було б приділити більше уваги обґрунтуванню емпіричної бази дослідження, а саме опитування 56 керівників та фахівців видавництва, книгарень і підприємств книгорозповсюдження, зокрема доповнити дисертацію коротким описом процедури верифікації врахованого авторкою «теоретичного насичення» з огляду на змішаний характер дизайну дослідження, адже анкета поєднує відкриті та закриті питання, результати яких інтерпретуються у відсотках. Це дозволило б надати ще більшої переконливості окремим висновкам. Без цих пояснень окремі узагальнення на кшталт «емпіричні дані засвідчили...» (с. 238) видаються дещо ширшими за фактичний обсяг зібраного матеріалу.

4. Наявні поодинокі мовностилістичні («складова» замість «складник» чи «складова частина» (с. 15, с. 27, с. 86, с. 191), «даний» замість «цей» (с. 16), «позиціонування» замість «позиціювання» (с. 29), «медіасектора» замість «медіасектору» (с. 155), технічні (с. 45, с. 52, с. 58, с. 79, с. 95, с. 132, с. 215, с. 227), логічні (законодавчі акти є різновидом нормативно-правових актів, тому їх недоцільно подавати як окремі, рівноправні категорії, с. 17), фактичні помилки (Закон про авторське право і суміжні права, наведений у списку літератури, втратив чинність і замінений новим законом 2022 року № 2811-IX, тобто зараз чинна не нова редакція старого закону, а новий закон), а також повтори (с. 178).

Зазначені зауваження та рекомендації мають переважно дискусійний і рекомендаційний характер та можуть бути враховані авторкою в подальшій науковій роботі. Вони не зменшують наукової новизни, теоретичного й практичного значення одержаних результатів, не впливають на достовірність

Наукова новизна одержаних результатів.

Переконливою є наукова новизна одержаних результатів. Уперше здійснено цілісний аналіз системи регулювання видавничої галузі України з урахуванням взаємодії правових, інституційних, економічних та соціокультурних чинників, а також аргументовано роль професійних об'єднань і міжнародного співробітництва у формуванні галузевої політики. Проведено комплексну оцінку державних програм підтримки книговидання, їх нормативного забезпечення та впливу на галузь в умовах воєнного стану та цифрової трансформації; систематизовано модель взаємодії ключових державних інституцій з професійними організаціями у процесах вироблення політики. На основі порівняльного аналізу з європейськими моделями (зокрема, досвідом Італії) окреслено сучасні тенденції та перспективні напрями розвитку видавничої справи в Україні.

У роботі також удосконалено концептуальні підходи до розгляду видавничої галузі як стратегічного ресурсу культурної політики держави та складника креативних індустрій. Розвинено уявлення про механізми державної підтримки книговидання через поєднання традиційних інструментів (податкових пільг, держзамовлень) з інноваційними стратегіями (цифровізація, грантові програми та адвокаційні кампанії, популяризація читання в соціальних мережах). Поглиблено обґрунтування ролі видавничої сфери в забезпеченні національної культурної ідентичності, інформаційної безпеки та зміцнення міжнародного іміджу держави.

Подальшого розвитку набули теоретичні та практичні підходи до аналізу законодавчої та інституційної структури регулювання галузі; уявлення про вплив державних і громадських інституцій на формування читацьких практик. Окрім цього, розвинено підходи до осмислення сучасних економічних, правових, кадрових викликів.

Практичне значення результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження І. А. Широкової полягає в можливості їх використання для вдосконалення механізмів регулювання видавничої галузі, розроблення стратегічних програм підтримки та модернізації фахової освіти. Висновки та рекомендації можуть бути використані профільними органами державної влади під час розроблення програм підтримки книговидання, популяризації читання та вдосконалення державної політики з урахуванням європейського досвіду. Результати роботи стануть корисними і для професійних асоціацій видавців та громадських організацій під час формування стратегій ефективної взаємодії з державними інституціями та міжнародними партнерами. Отримані дані також допоможуть видавництвам та книгорозповсюджувачам адаптуватися до сучасних техніко-технологічних і

оптимального балансу між регулюванням, співрегулюванням і саморегулюванням у видавничій сфері.

Розвиток електронного книговидання, кросплатформних моделей поширення контенту, цифрових сервісів та технологій штучного інтелекту не лише відкриває нові можливості для галузі, а й ставить перед нею нові правові, економічні та організаційні виклики. З огляду на це традиційні підходи до регулювання видавничої діяльності потребують перегляду.

Науковий інтерес до порушеної проблематики посилюється тим, що більшість наявних досліджень зосереджені на окремих аспектах розвитку книговидання – історичних, юридичних, економічних або культурологічних. Водночас у науковому дискурсі бракує системного висвітлення регулювання видавничої галузі як цілісного комплексу взаємопов'язаних правових, інституційних і суспільних механізмів.

У цьому контексті дисертація Ірини Широкової є своєчасною та науково значущою, оскільки спрямована на комплексне дослідження механізмів регулювання видавничої галузі України, обґрунтування напрямів подальшого вдосконалення відповідно до сучасних суспільних потреб, європейських стандартів і стратегічних завдань розвитку українського культурноінформаційного простору.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації, зумовлена доречним використанням методологічного інструментарію для максимально повного висвітлення предмета дослідження й вираження наукової новизни.

Методологічне підґрунтя дисертації Ірини Широкової базується на поєднанні фундаментальних положень теорії соціальних комунікацій, журналістикознавства та сучасних підходів до публічного управління. В основу роботи покладено системний та соціальнокомунікаційний підходи, які дали змогу розглядати видавничу галузь як складну багатофункціональну систему, розвиток якої визначається взаємодією правових, економічних та культурних чинників.

Для всебічного аналізу проблеми було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема, порівняльний та порівняльноправовий методи застосовано для зіставлення моделей регулювання видавничої діяльності в Україні та країнах Європи (на прикладі Італії), що дозволило виявити особливості національної системи та можливості адаптації міжнародного досвіду. Герменевтичний аналіз було залучено для інтерпретації змісту законодавчих актів та програм підтримки, а метод контент-аналізу – для вивчення стратегічних документів, програм розвитку та публічних звітів суб'єктів

видавничої сфери. Окрім цього, методи систематизації та групування допомогли структурувати розгалужену нормативно-правову базу та узагальнити наявні форми державної підтримки книговидавництва. Емпіричну базу дослідження становлять результати авторського опитування 56 українських видавців, проведеного з метою оцінювання ефективності комунікаційної взаємодії та виявлення розриву між змістом нормативних актів і практикою їх реалізації. Додатково було опрацьовано статистичні та аналітичні матеріали Книжкової палати України, Українського інституту книги та Рахункової палати України.

Сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими, оскільки підтверджуються логікою побудови дослідження, використаною методологією, широкою джерельною базою та результатами емпіричної перевірки.

У першому розділі обґрунтовано концептуальні засади регулювання видавничої галузі як комплексної та динамічної системи, уточнено поняттєвокатегоріальний апарат, визначено специфіку книговидавництва як складника соціальних комунікацій та систематизовано моделі управління галуззю в Україні й за кордоном. У другому здійснено комплексний аналіз законодавчої бази та інституційної структури управління галуззю, оцінено ефективність механізмів державної підтримки в умовах воєнного стану, а також проведено порівняльний аналіз з досвідом Італії. Третій розділ присвячено громадському управлінню та саморегулюванню галузі, де проаналізовано роль професійних об'єднань і неурядових організацій, викладено результати емпіричного опитування видавців щодо фактичної ефективності регуляторних механізмів та обґрунтовано шляхи адаптації світового досвіду до сучасних українських реалій.

Для систематизації матеріалу в тексті дисертації використано таблиці, зокрема модель оцінки результативності законодавчих актів та порівняльну характеристику нормативно-правової бази України й Італії. Додатки становлять ґрунтовне фактологічне та емпіричне підґрунтя наукової праці. Зокрема, важливу роль виконує візуалізація результатів практичного дослідження (Додаток В).

Дисертація структурована, систематизована та послідовна, що забезпечено обраним підходом до вивчення джерельної бази та реалізації практичної частини. Розділи дисертації взаємопов'язані між собою, кожен з них завершується проміжними висновками, які корелюють з висновками по роботі загалом і поставленими в дисертації завданнями. Узгодженість та вмотивованість усіх структурних елементів надає роботі цілісності. Отже, в дисертації поставлене наукове завдання виконано повністю, здобувачка повною мірою опанувала методологію наукової діяльності.

основних положень і висновків дисертації та не змінюють загальної позитивної оцінки проведеного дослідження.

Загальний висновок.

Дисертація здобувачки ступеня доктора філософії Широкової Ірини Андріївни «Система регулювання видавничої галузі України: сучасні тенденції» є актуальною, містить наукову новизну, виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є завершеним науковим дослідженням, сукупність теоретичних і практичних результатів якого розв'язує важливе наукове завдання, що має істотне значення для галузі журналістики. Дисертація повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), який затверджений постановою КМУ від 23 березня 2016 р. № 261, наказом МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12 січня 2017 р. № 40 і п. 6–9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12 січня 2022 р. № 44. Здобувачка Широкова Ірина Андріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань Журналістика за спеціальністю 061 Журналістика.

Офіційний опонент:

доцент кафедри
видавничої справи та редагування
Навчально-наукового видавничо-поліграфічного
інституту Національного технічного
університету України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»,
д. н. із соц. ком., доцент

С. Б. Фіялка

Підпис засвідчую:

Учений секретар
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

В. В. Холяvко